

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Константин Василев Пехливанов, на основен трудов договор в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“, Юридически факултет, Катедра „Публичноправни науки“, доцент по Област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.6 Право, научна специалност Административно право и административен процес

относно дисертационният труд на Мария Борисова Димитрова, представен за придобиване на ОНС „доктор“ по Област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.6 Право, докторска програма „Конституционно право“ с наименование „Принципът на пропорционалност при защита на основните права“ и научен ръководител проф. д-р Мартин Белов

Представям настоящото становище като член на научното жури, назначено със Заповед № РД-38-674/21.12.2023 г. на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“, след като с решение, взето на първото заседание на научното жури (Протокол № 1/19.01.2024 г.) ми е възложено да изготвя становище.

Проверих съответствието на кандидата за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ с минималните национални изисквания и изводът ми е, че той ги е надхвърлил – представил е дисертационен труд и е публикувал в нерепубликани, но индексирани издания три статии и една глава от колективна монография в съавторство. Съответно, процедурата е допустима и представеният дисертационен труд може да бъде разгледан по същество от научното жури. Представен е коректно оформен автореферат и задължителната декларация за авторство.

При запознаване с представения дисертационен труд с наименование „Принципът на пропорционалност при защита на основните права“ достигнах до следните изводи:

Дисертационният труд се състои от 248 страници, включително титулна страница, съдържание, използвани съкращения, 229 страници аналитичен текст и описание на използваната библиография и източници. Използваната библиография се състои от 155 заглавия. Статиите и книгите на български език са 22, а на английски, френски и немски език - 133. Проучени са голям брой решения на Европейския съд по правата на човека, българският Конституционен съд, Федералния конституционен съд на Германия, Върховния съд на Великобритания, френският Конституционен съвет, Върховния съд на Канада, Върховния съд на Израел, Върховния съд на САЩ.

Дисертационният труд има структура с въведение, четири глави и заключение със следните основни характеристики:

Въведението излага нуждата от научно изследване на принципа на пропорционалността в конституционното право. Темата е изследвана в административното право и административния процес, но цялостно изследване в конституционното право не ми е известно и наличието на такава дисертация трябва да бъде приветствано.

В Глава първа „Принципът на пропорционалност в съвременния конституционализъм“ се разглеждат промените, които настъпват в разбиранията за

държавността при преминаването от вестфалски към пост-вестфалски конституционализъм. Извеждат се основните характеристики на съвременния конституционализъм, които възникват под влияние на редица фактори. Авторът извежда началото на формирането на принципа, и мога да се съглася с него, от факта, че във втората половина на XX в. и особено началото на XXI в. се характеризират на първо място с развитието на доктрината за правата на човека, и нарастването на ролята на съдилищата. Така се възприема идеята, че ограниченията на основните права на гражданите, дори когато са наложени от най-представителния държавен орган - парламента, винаги трябва да подлежат на контрол от независима институция, най-често конституционен съд. На следващо място, Европейският съд по правата на човека и Съдът на Европейския съюз възприемат принципа и протича сложен процес на взаимно влияние – тези съдилища реципират принципа главно от френското и германското право, но на свой ред го транслират в националните правни системи. Напълно поддържам изводите за значението на този принцип по отношение на философията на упражняване на публичната власт в съвременната либерално-демократична държава, доколкото упражняването му разширява съдебната преценка отвъд формалната законосъобразност на акта, което пък разширява изискванията към квалификацията на съдилищата; необходими са и повече изследвания в тази насока. Съвсем точни са наблюденията, че в резултат на прилагането на принципа на пропорционалността „властовите решения се разглеждат на базата на техния ефект върху основните права посредством езика на пропорционалността, а това води до юридизирането на политиката и политизирането на съдебната власт“ и че „преценката за това кои са пропорционалните ограничения на тези права позволява на съда да бъде участник в политическите процеси и дефинира новата роля на националния съд в междуинституционалната и наднационална динамика“.

Глава втора „Основни характеристики на принципа на пропорционалност като съвкупност от правила, използвани при съдебния контрол на ограниченията на основните права“ намирам за най-силна и приносна в дисертационния труд. Приемам извода на дисертанта, че принципът на пропорционалност като съвкупност от правила при съдебния контрол не е всеобхватен и се прилага най-вече за определен кръг права, като основни лични, граждански и политическите прав, доколкото те са или фундаментални и неотменими за човешката личност, или са основни за установяването на демократичен и правов ред. Силен и приносен е анализът на етапите, през които преминава съдебният контрол при прилагането на принципа. Подходящо е разгледано приложението му спрямо различните видове права. Мога да се съглася с наблюдението на дисертанта, че в българската конституционна доктрина и практика принципът на пропорционалност се извежда от принципа на правовата държава, като ще отбележа, че Конституционният съд досега избягва да прокламира този принцип за основен и самостоятелен, а е принуден да го извежда чрез тълкуване от принципа на правовата държава или да се позовава на практиката на ЕСПЧ и СЕС просто защото не може да намери в текста на Конституцията надеждна правна опора за разлика от Върховния административен съд, който може да се позове на изричната норма на чл. 6 АПК. Авторът, изследвайки алгоритъма на приложение на принципа, използва достиженията на чуждите доктринерни източници (в дисертацията е използвано впечатляващ брой чужда литература, тя преобладава над националната и само за това дисертантът заслужава похвала) и стига до извода за значението на последния елемент в съдебната проверка – пропорционалността в тесен смисъл (*strictu sensu*). Този елемент очаквано е най-тежък за анализ, доколкото именно там се преминава отвъдюрдически, често пъти политически разсъждения, а дискрецията на съда (*margin of appreciation*) е най-голямо, съответно намирам тази част от изследването на дисертанта за най-приносна. Поддържам и изводите, че на практика се формира диалог между наднационалните и

националните съдилища, а при отмяна на ограничаваща дадено право норма като непропорционална съдът влиза в междуинституционален диалог с парламента, насърчава съобразяването с правилата за пропорционалност в законодателния процес и в крайна сметка доближава упражняването на публичната власт до идеала на пропорционалното управление. Мога да подкрепя разсъжденията на дисертанта, че приложението на принципа на пропорционалността повишава легитимността на взетите решения и доверието на гражданите в съда и им позволява да изложат доводи от правната традиция и да положат правата в съответния социален контекст, макар че това би станало в идеален случай, при което не е гарантирана липсата на институционална криза. На практика се получава контрол върху най-демократичния и представителен орган (парламента) от страна на конституционна юрисдикция, която е експертна, но непрозрачна и малко известна на обществото, на практика неподотчетна, със съответния политически ефект. Наистина, дисертантът коректно отразява и обратните мнения и спора в доктрината, като точно отбелязва, че „впечатлението за ирационалност произтича от съвременното отслабване на идеите на нормативизма, както и изобщо от навлизането на метаюридически категории в правото и правоприлагането“ (заслужава одобрение използването на термина „метаюридически категории“ и бих препоръчал на дисертанта да продължи изследванията в тази област).

Глава трета „Принципът на пропорционалност в Германия, Великобритания и Франция“ довършва правния анализ в националните юрисдикции, от които произхожда принципа, предмет на дисертационното изследване. Проследена е историческата линия на развитие в тези държави. За мен лично беше интересно да науча промяната във френската правна доктрина и конституционната реформа след 2008 г. със съответната промяна в приложението на принципа на пропорционалността.

Интересен момент тук намирам, и може би това трябваше да бъде развито повече, връзката между принципа на пропорционалност и принципа на субсидиарност, както и зачитането на конституционната идентичност и традиция. Разбира се, предвид обхвата на работа, признавам правото на дисертанта и научния ръководител да поставят ударения там, където смятат за необходимо, и не намирам това за слабост на труда.

Глава четвърта „Принципът на пропорционалност в практиката на българския Конституционен съд“ е логичното довършване на темата на дисертационното изследване за прилагане на принципа в България. Оценявам историческия анализ на възгледите и практиката на Конституционния съд, посочените два примера за съдебен диалог (осъществен и неосъществен) с Европейският съд по правата на човека.

Беше интересно за мен да прочета анализа на някои актове, с чието приложение в практиката съм се сблъсквал (РКС № 3 от 23.03.2021 г. по к.д. № 11/2020 г. и спорното за мен Решение № 5/1996 г. по к.д. № 4/1996 г. със своеобразно продължение РКС № 7/2009 по к. д. № 11/2009). За РКС № 5/1996 наистина не съм сигурен, че съставът на КС е изхождал от принципа на пропорционалността предвид годината на разглеждане на делото и развитието на правната доктрина у нас, но, както е изтъкнал дисертантът, в практиката на Конституционния съд принципът на пропорционалността се смята за проявление на принципа на правовата държава. Отново, най-приносна намирам частта с разсъждения за прилагането на третия елемент на принципа – съразмерност *strictu sensu*, който е и най-тежък за изследване. По елементите на принципа авторът можеше да открие някои подробности в Балтаджиева, Р. и Тодоров, Ив., Взаимодействие между европейското и българското административно право, Сиела, 2008.

Няма съществени критични бележки към труда, бих се радвал да го видя отпечатан, изследването е оригинално и приносно.

От приложените публикации оценявам високо оригиналната „Носи ли гражданска отговорност Народното събрание за вреди от "лоши" закони?“.

Научното изследване е направено добросъвестно, с проучване на изключително много чужда литература, със старателен преглед на практиката на конституционните юрисдикции.

Не съм установил данни за плагиатство и използване на чужди научни приноси по нерегламентиран от закона начин.

С оглед изводите ми намирам, че с качествата на дисертационния труд с наименование „Принципът на пропорционалност при защита на основните права“ дисертантът Мария Борисова Димитрова заслужава придобиване на образователната и научна степен „доктор“ по Област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.6 Право, докторска програма „Конституционно право“.

(доц. д-р Константин Пехливанов)